

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Faiz Meselesi Tarihte Örnek Uygulamalar

İstanbul, 2019, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 361 sayfa.

ISBN: 978-605-399-546-3

Derleyenler: Murat Ustaoglu –Ahmet İncekara

Fatma Betül SOYYIĞIT¹

¹İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam İktisadi ve Finansı Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: F.B.S. 0000-0003-3529-6094

Corresponding author:

Fatma Betül SOYYIĞIT,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam İktisadi ve Finansı Bölümü,
İstanbul, Türkiye
E-mail: bsoyyigit@gmail.com

Submitted: 02.08.2019

Revision Requested: 06.08.2019

Last Revision Received: 06.08.2019

Accepted: 10.06.2020

Published Online: 00.00.0000

Citation: Soyyigit, F. B. (2020). Faiz meselesi tarihte örnek uygulamalar. *Journal of Economy Culture and Society*, 61, 383-387. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0061>

Öz

Murat Ustaoglu ve Ahmet İncekara tarafından derlenen ve Mayıs 2019'da piyasaya çıkan "Faiz Meselesi Tarihte Örnek Uygulamalar" isimli kitap çeşitli medeniyetlerdeki faizli borç ilişkilerini tarihteki örnek uygulamaları ile birlikte detaylı şekilde incelemektedir. Yirmi bir akademisyen yazar tarafından hazırlanmış 16 makaleden oluşan kitap, tarih boyunca hüküm süren pek çok medeniyette faizli borç ilişkilerinin ortaya çıkış sebeplerini, düzenleniş şekillerini ve toplumda yarattığı sonuçları açıklayarak konuyu tarihi perspektiften toplumsal hayatın dinamikleri içerisinde ortaya koymaktadır. Kitapta öncelikle Mezopotamya, Yunan, Roma ve Hint medeniyetlerindeki faizli borç ilişkileri açıklanmış, ardından sırasıyla Yahudilik ve Hristiyanlıkta faizle ilgili hükümler, tartışmalar ve zaman içinde uygulamada görülen gelişmeler anlatılmıştır. Son olarak İslam dininde faizin tanımı, faiz yasağı ve bu yasağa uygun olarak geliştirilen finansal yöntemlerden bahsedilmiş, İslam dininin faiz yasağını günümüze getiren tek din olduğu vurgulanmıştır. Kitap objektif bakış açısıyla hazırlanmıştır. Konu, üslup ve biçim açısından bölümler arasında bütünlük ve uyum sağlanmıştır. Kitap kendi alanında yapılmış detaylı bir çalışmadır; faiz meselesini, tarih boyunca uygulanış biçimini ve konuyla ilgili dini, ahlaki, felsefi ve ekonomik tartışmaları ayrıntılı şekilde ortaya koyması açısından literatüre katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Faiz Meselesi, Faizli Borç İlişkileri

ABSTRACT

The book titled "The Question of Interest –Sample Practices in History" (under the original title of "Faiz Meselesi- Tarihte Örnek Uygulamalar") was compiled by Murat Ustaoglu and Ahmet Incekara and published in May 2019. It gives a detailed description of interest-bearing debt relations and the historical practices related thereto. The book, which consists of 16 articles prepared by 21 academicians, presents the reasons for the emergence of interest-bearing debt relations, the ways in which they were arranged and the consequences they created in society in many civilizations throughout history. The book also deals with the approaches of religions with respect to interest. The book first describes interest-

bearing debt relations in Mesopotamian, Greek, Roman and Indian civilizations, and then in Judaism and Christianity, with provisions and practices related to interest being outlined in detail. Next the authors cover the definition of interest in Islam, interest prohibition, and financial methods developed in accordance with this prohibition. The book presents an objective point of view and it has an integrity and harmony between its chapters in terms of subject, style and form. The book is a detailed study in its field and contributes to the literature in relation to the issue of interest.

Keywords: Interest Issue, Interest-Debt Relations

Ekonomik olgular ve olaylar insanlık tarihinin şekillenmesinde büyük rol oynar. Tarih boyunca insanlar, kurumlar veya devletler arasındaki ekonomik ilişkilerde faiz, tarafların kararlarını etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Murat Ustaoglu¹ ve Ahmet İncekara² tarafından derlenen ve piyasaya yeni çıkan “Faiz Meselesi” isimli kitap, tüm dinler tarafından yasaklanmış olmasına rağmen tarih boyunca varlığını sürdüren faizli borç ilişkilerini tarihteki örnek uygulamaları ile detaylı şekilde gözler önüne sermektedir.

Araştırma –kitabın önsözünde belirtildiği şekliyle- tarih boyunca hüküm süren medeniyetlerden günümüze uzanan süreçte faizli borç ilişkilerini sebep ve sonuçlarıyla derinlemesine inceleyen bir çalışmanın literatüre kazandırılması amacıyla ortaya çıkmış dört yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Bunun yanında ilk bakışta basit gibi görünen ancak üzerinde çalıştıkça zorlaşan “Faiz nedir?” sorusuna cevap arama gayesi de kitabın hazırlanmasına zemin hazırlamıştır.

Ekonomi ve ilahiyat alanında akademik çalışmalar yapan yirmi bir yazarın faiz meselesini değerlendirdikleri makalelerin derlenmesiyle oluşturulan kitap, faizi bir kavram olarak anlatmaktan çok tarihteki uygulanış şekliyle incelemektedir. Tarih boyunca pek çok medeniyette faizli borç ilişkilerinin nasıl düzenlendiğini, neye dayandırıldığını, niçin ortaya çıktığını, hangi sonuçlara yol açtığını irdeleyerek faiz meselesi ile ilgili dini ve ekonomik tartışmaları ortaya koymaktadır. Kitapta, ilk çağ medeniyetlerinden başlayarak günümüze kadar faizin uygulanış şekli tarihî perspektiften toplumun dinamikleri içerisinde okuyucuya yansıtılmıştır. Öncelikle Mezopotamya, Yunan, Roma ve Hint medeniyetlerindeki faizli borç ilişkileri açıklanmış, ardından sırasıyla Yahudilik ve Hristiyanlıkta yer alan faizle ilgili yasaklar, bu yasakların nasıl uygulandığı ve ne şekilde uygulamadan kaldırıldığı ortaya konulmuştur. Son olarak, İslam dininin faiz yasağını günümüze kadar getirebilen tek din olduğu belirtilmiş ve İslam hukuku ile İslam toplumlarında faiz meselesi incelenmiştir. Dini, kültürel, ideolojik ve felsefi yaklaşımlarda faizin istenmeyen bir uygulama olduğu hususunda bir mutabakat oluşmuş olmasına rağmen faizli borç ilişkilerinin toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmesinde etkili olan faktörler kitapta detaylı şekilde irdelenmiş ve okuyucunun faiz meselesini çok yönlü olarak kavrayabilmesine katkı sağlanmıştır.

Kitap farklı yazarlar tarafından yazılmış makalelerin yer aldığı 16 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm giriş, son bölüm sonuç niteliğinde hazırlanmış olup diğer bölümlerde ise kronolojik sıraya göre farklı medeniyetlerde faiz meselesi incelenmiş, konunun kavramsal çerçevesi uygulamaları ile birlikte ortaya konmuştur. Giriş bölümünün ardından ikinci bölümde Antik çağ Mezopotamya medeniyetlerinde din, siyaset ve iktisat bağlamında sosyal hayatın temel dinamikleri açıklanmış, faizin içinde geliştiği toplum yapısı öncelikli olarak okuyucuya sunulmuştur. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde sırasıyla Sümer, Babil ve Asur dönemi faizli borç ilişkilerinin kurumsal kökenleri ile Antik Yunan ve Roma’da faiz uygulamaları incelenerek tapınakların iktisadi hayatındaki rolü ile faizli borçlanmanın yol açtığı borç köleliğine varan sosyal maliyetler ve bunların siyasi iktidarları tehdit edebilecek boyuttaki sonuçları üzerinde durulmuştur. Dördüncü ve beşinci bölümlerde Uzakdoğu medeniyetlerinde inanç sistemleri incelenmiş, Hinduizm ve Budizm’in faizli borç ilişkilerine bakış açıları açıklanmıştır. Ardından semavi dinlerin faiz ve borç ilişkilerine getirdiği temel argümanlara geçilmiş; yedinci, sekizinci ve dokuzuncu bölümlerde öncelikle Yahudi tarihinde borç ilişkilerinin gelişimi kutsal metinlerindeki emirlerle bağlantılı olarak orta-

1 Murat Ustaoglu, Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yazarın Makroiktisat, Uluslararası İktisat ve İslam İktisadı/Finansı alanında uluslararası bilim dergilerinde yayımlanmış çok sayıda makalesi ve kitapları bulunmaktadır.

2 Ahmet İncekara, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü başkanlığını yürüten yazarın pek çok kitap, makale ve bildiri gibi bilimsel yayınları bulunmaktadır.

ya konmuş, Yahudilerin yaşadıkları toplumlarda tefeciliğe yönelmelerinin zorunlu şekilde mi yoksa bilinçli bir tercihle mi gerçekleştiği yönündeki tartışmalara yer verilmiştir. Kitabın onuncu ve on birinci bölümlerinde Hristiyan toplumda faizle ilgili düşüncelerin nasıl şekillendiğini görmekteyiz. Hristiyan düşünce tarihinde önemli yeri olan Thomas Aquinas, Martin Luther ve John Calvin'in faizli borç ilişkilerine dair görüşleri açıklanarak Hristiyanlıktaki faiz yasağının ortadan kalkış süreci incelenmiştir. Kitabın on ikinci bölümünde İslam dininde faiz yasağının kökeni ve sürekliliğine ilişkin görüşlere yer verilmiş, faizin tanımı ve illetine yönelik yaklaşımlar değerlendirilmiştir. On üçüncü bölümde İslam medeniyetlerinde uygulanan finansal enstrümanlardan bahsedilmiş, ardından on dördüncü bölümde Osmanlı toplumunda faizsiz finans arayışları içinde ortaya çıkan ve yoğun tartışmalara konu olan para vakıfları, kullandıkları finansal araçlarla birlikte incelenmiştir. Son olarak on beşinci bölümde Ortodoks ve Heterodoks iktisat ayrımı bağlamında modern kapitalizmin faiz yaklaşımı ortaya konmuştur.

Faiz, insanlığın yerleşik hayata geçişinden günümüze kadar iktisadi hayat içinde borç ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası olarak yerini almış ve çeşitli yönleriyle tartışmalara konu olmuştur. Faiz Meselesi kitabında göze çarpan temel husus zaman, mekân ve içinde yaşanılan medeniyetten bağımsız olarak faizin sosyal hayata olan olumsuz etkilerinden dolayı dini ve ahlâkî tartışmalara mevzu olmasıdır. Ancak kitapta belirtilen önemli bir mesele de şudur ki tarih boyunca her ne kadar dini ve ahlâkî bağlamda faizin olumsuz etkilerinden bahsedilmiş ve faiz yasağı gündeme gelmiş olsa da bu yasak tam anlamıyla uygulanamamış; bir şekilde faiz, borç ilişkilerinde her dönemde ve toplumda varlığını sürdürmüştür. İnsanların kendi hürriyetlerini kaybetme noktasına kadar giden kayıplara sebep olmasına rağmen faizli borçların yine de talep edilmiş olması hayli düşündürücüdür.

Faizin toplumda yarattığı olumsuz etkilere karşı başvurulmuş en yaygın çözüm faiz oranlarını sınırlandırmak ve makul bir seviyede tutmak olmuştur. Bu şekilde insanlara kabul edilebilir bir seviyeden borçlanma imkânı sunularak onların tefecilerin eline düşme ihtimalinin önlenmesi hedeflenmiştir. Ancak bu uygulama fahiş olmayan faizin meşrulaştırılmasına imkân sağlamıştır. Bunun yanında zaman zaman faizli borçların affedilmesi ya da tefecilerin ülke dışına çıkarılması gibi yöntemler uygulandıysa da net bir çözüme ulaşılamamıştır.

Kitaptan elde edilen ilginç bir tespit de faizli borç ilişkilerinin kurumsallaşmasında tapınakların oynadığı roldür. Bu kurumlar dini alanda olduğu kadar iktisadi alanda da faaliyet göstermiş ve finansal işlemler için gerekli olan nitelikli altyapıyı oluşturmuştur. Antik dönemde tapınakların oynadığı role benzer şekilde Ortaçağ'da kilise ve sinagoglar tefeciliğin kurumsallaşmasına katkı sağlamışlardır. Bu kurumların bağlı olduğu dinlerin teolojik kaynaklarındaki faiz yasağı ile uygulamaları arasındaki tezat dikkat çekicidir.

Kitapta faiz yasağını günümüze taşıyan tek dinin İslam olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu konuda yasağın Kur'an'da net şekilde ifade edilmiş olması etkilidir. Müslümanlar arasında faiz yasağı ile ilgili fikir birliği mevcuttur. Bu yasak İslam ekonomisini konvansiyonel sistemden ayıran temel prensiptir. Zaman içinde ekonomik ve finansal gelişmeler sonucu doğan yeni ihtiyaçların karşılanması için İslami ilkelere uygun çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar eleştirilen yönleri bulunsa da İslâmî finans, geliştirdiği finansal yöntem ve kurumlarla bir alternatif olarak sistemin içinde yerini almıştır.

Kitap, çok sayıda yazarın çalışmasından oluşmasına rağmen üslup ve biçim açısından bir bütünlük arz etmektedir. Kitabın dili süreklilik göstermektedir. Şekil açısından da tüm makalelerde ortak bir format belirlenmiştir. Kitapta farklı yazarlar tarafından hazırlanmış 16 makalenin her birinde öncelikle konuyla ilgili tarihsel süreç ve sosyal yapı anlatılmış, dini ve kültürel şartlardan

bahsedilmiş ve konu faizli borç ilişkileri çerçevesinde açıklanmıştır. Kitabın farklı bölümlerinde tekrara düşülmemiş, her bölümde orijinallik korunmuştur. Bölümler arasında uyum sağlanmıştır.

Kitap objektif bakış açısıyla hazırlanmıştır. Tarih boyunca ortaya çıkan farklı medeniyetlerdeki faizli borç ilişkileri tarafsız bir gözle ortaya konmuş, okuyucunun konu hakkında detaylı bilgi sahibi olmasına imkân sağlanmıştır. Ekonomi, tarih ve din ile ilgili kaynaklar taranarak konu analiz edilmiştir. Kitaptaki bilgiler ve yorumlar tutarlıdır. Ancak kitabın bazı bölümlerinde paragraflar önemli bilgiler içermelerine rağmen tek bir ana fikir etrafında birleşmemekte; çok sayıda yardımcı fikrin bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır. Bu da okuyucunun paragraflardan ana yargı çıkarmasını zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, kitap tarih okuma zevki içinde faiz meselesini zihinlerde aydınlatan bir içerik sunmakta, merak ve okuma isteği uyandırmaktadır. Murat Ustaoglu'nun atıfta bulunduğu ünlü iktisatçı Alfred Marshall'a ait "Din ve iktisat, tarihi şekillendiren iki çekirdek kurumdur" ifadesi kitapta anlamını bulmaktadır.

